
اقتصاد دانش‌بنیان در منظومه فکری مقام معظم رهبری (با تأکید بر الزامات اقتصاد مقاومتی)

تاریخ پذیرش: ۹۵/۶/۱۳

تاریخ دریافت: ۹۵/۱/۱۷

بهرام بیات^۱

عبدالمحمد کاشیان^۲

چکیده

این مقاله به دنبال آن است که منظومه فکری مقام معظم رهبری را به عنوان نظریه‌ای بومی در حوزه اقتصاد دانش‌بنیان، مورد بررسی قرار دهد. بازخوانی این اندیشه‌ها سبب می‌شود که تصویر بهتری از این حوزه در اختیار داشته باشیم و با مسیر اصلی و خطوط حرکت اقتصاد دانش‌بنیان آشنا شویم. تأکید بر اقتصاد مقاومتی در این مقاله به عنوان یکی از مهم‌ترین راهبردهای کلان کشور مورد تأکید قرار گرفته است. تعریف اقتصاد دانش‌بنیان از منظر مقام معظم رهبری و تمایزات آن و همچنین اثر این رویکرد در رشد و توسعه اقتصادی، چشم‌انداز کشور در این حوزه و نیز لزوم حمایت از این شرکت‌ها و همچنین الزامات و باید و نبایدها در این حوزه مهم‌ترین موضوعاتی است که در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد. لزوم بومی سازی، داشتن غایت مبتنی انسانیت و مبتنی بر پیشرفت و همچنین تسری اقتصاد دانش‌بنیان به همه بخش‌های اقتصادی از مهم‌ترین کلیدواژه‌های این منظومه فکری است. در این زمینه تعداد ۱۵ راهبرد برای افق اقتصاد دانش‌بنیان استخراج شده است. واژگان کلیدی: اقتصاد، دانش‌بنیان، مقاومتی، پیشرفت، مقام معظم رهبری.

۱. هیات علمی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) bahram.bayat@gmail.com

۲. دکترای تخصصی، دانشگاه امام صادق

مقدمه و بیان مسئله

در دنیای پر تحول امروز، زیربنای اقتصادهای صنعتی از محوریت منابع به سمت محوریت سرمایه‌های فکری جابه‌جا شده و به همین دلیل عامل دانش اهمیت روز افزونی پیدا کرده است. در چنین شرایطی، شکل جدیدی از ساختاربندها مورد نیاز است: سازمان‌هایی که به عنوان سامانه‌های مبتنی بر دانش شناخته شده و اصطلاحاً «دانش‌بنیان» نامیده می‌شوند که عاملی حیاتی برای توسعه اقتصادی در هر کشوری هستند. در واقع، این ساختارها موتور رشد و توسعه محسوب می‌شوند (مک‌کارتی، ۲۰۰۰: ۱۳۱). کشور ما نیز جهت دستیابی به رشد و توسعه پایدار و فراگیر و رقابت در عرصه جهانی نیازمند تحولی اقتصادی از سطح اقتصاد منبع محور به سمت اقتصاد دانش محور است. در این میان، شرکت‌های دانش‌بنیان موتور توسعه و ایجاد چنین تحولی محسوب می‌شوند. از این رو در کشور اخیراً شرکت‌های دانش‌بنیان کانون توجه مسئولین کشور قرار گرفته‌اند. بسته‌های مختلف حمایتی، تسهیلات مالی، معافیت‌های مختلف، ابلاغ سیاست‌ها و تصویب قوانین و آیین‌نامه‌های تسهیل‌کننده همگی نتایج چنین رویکردی در بین سیاست‌گذاران و دولت مردان کشور است. در واقع اگر بپذیریم موتور توسعه و رشد اقتصادی کشورها در عصر حاضر، شرکت‌های دانش‌بنیان هستند، باید بتوانیم چارچوب و تعریف صحیحی از این شرکت‌ها مبتنی بر شرایط کشور داشته باشیم تا بر اساس آن بتوانیم اولاً شرکت‌های دانش‌بنیانی که توسعه اقتصادی کشور را رقم می‌زنند به درستی شناسایی و حمایت کنیم، ثانیاً بتوانیم جریان فن‌آفرینی را در کشور به سمت و سوی صحیح و مؤثری هدایت نماییم، ثالثاً از هدر رفت منابع مادی و حمایتی و نیز سرمایه‌های فکری در مسیرهای غیرمؤثر جلوگیری کنیم و نهایتاً به کمک این تعریف و بر اساس نیازمندی‌های یک کشور در حال توسعه، نظیر ایران، بتوانیم سیاست‌گذاری‌ها و استراتژی‌های مناسب‌تری را در نظام ملی نوآوری کشور شکل دهیم.

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) به عنوان رهبر و در عین حال مسئول طراحی، ابلاغ و نظارت بر سیاست‌های کلان در نظام جمهوری اسلامی ایران، تأکید بسیار زیادی بر اقتصاد دانش‌بنیان داشته و دارند و شاید تأکیدات وافر ایشان بود که سبب شد اقتصاد دانش‌بنیان تا این حد وسیع محل بحث و نظر کارشناسان قرار گیرد. همچنین تأکید ایشان بر اقتصاد مقاومتی به عنوان الگو و تنها راه‌کار پیشرفت و رشد اقتصاد کشور نیز سبب شده است که برنامه‌ها و سیاست‌های اقتصادی کشور به این سو جهت‌دهی شده باشد. تأثیر اقتصاد دانش‌بنیان بر اقتصاد

مقاومتی نیز از جمله مهم‌ترین موضوعاتی است که مورد نظر کارشناسان قرار گرفته است. لذا بررسی اقتصاد دانش‌بنیان در منظومه فکری مقام معظم رهبری با تأکید بر الزامات اقتصاد مقاومتی موضوعی است که این مقاله بدان خواهد پرداخت.

هدف و سؤال‌های تحقیق

هدف اصلی مقاله، با توجه به جایگاه مقام معظم رهبری یعنی رهبری نظام و تعیین‌کننده بودن خطوط اصلی حرکت کلان کشور از یک سو و همچنین به عنوان یک نظریه‌پرداز، این است که نظرات ایشان را در اقتصاد دانش‌بنیان مورد بررسی قرار دهد. بازخوانی این اندیشه‌ها سبب می‌شود که تصویر بهتری از این حوزه داشته باشیم و با مسیر اصلی و خطوط حرکت اقتصاد دانش‌بنیان آشنا شویم. تعریف اقتصاد دانش‌بنیان از منظر مقام معظم رهبری و تمایزات آن و همچنین اثر این رویکرد در رشد و توسعه اقتصادی، چشم‌انداز کشور در این حوزه و نیز لزوم حمایت از این شرکت‌ها و همچنین الزامات و باید و نبایدها در این حوزه مهم‌ترین هدفهایی است که در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در راستای پیگیری اهداف مقاله سؤالهایی نیز طرح شده است که در فرایند تحقیق به آنها پاسخ داده خواهد شد که عبارت‌اند از:

تعریف و مفهوم‌بندی اقتصاد دانش‌بنیان از منظر مقام معظم رهبری چیست؟

آثار و پیامدهای اقتصاد دانش‌بنیان در اقتصاد مقاومتی از منظر مقام معظم رهبری چیست؟

راهبردهای تحقق چشم‌انداز اقتصاد دانش‌بنیان از منظر مقام معظم رهبری کدام‌اند؟

پیشینه تحقیق

در زمینه مطالعات اقتصاد دانش‌بنیان تحقیقات متعددی در ایران صورت گرفته است که برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود:

مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۱) در گزارشی با عنوان «شکست کارآفرینان باتجربه ایرانی ریشه‌ها» به بررسی علل شکست کارآفرینی در ایران می‌پردازد که بخش قابل توجهی از مطالعات این مرکز منطبق بر اقتصاد دانش‌بنیان است. از منظر این تحقیق کسب‌وکارهای نوپا نقشی اساسی در ایجاد نوآوری، اشتغال و افزایش مزیت رقابتی کشور دارند. با این حال نرخ شکست این‌گونه کسب‌وکارها بالاست و به تبع آن هزینه‌های اقتصادی، اجتماعی، روحی -

روانی و جسمانی - فیزیکی زیادی را به کارآفرینان و سایر افراد جامعه تحمیل می‌کنند. مواجهه با شکست در مراحل مختلف فرایند کارآفرینی که اساس آن را یادگیری تجربی از طریق روش‌های آزمون‌وخطا تشکیل می‌دهد (دیدگاه خلق فرصت)، امری بسیار رایج و قابل پیش‌بینی است. آنچه در این میان حائز اهمیت است ضرورت تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری مناسب در جهت کاهش تعداد شکست‌ها و تقلیل پیامدهای منفی حاصل از آن‌هاست. این یک الگوی متعارف است که اولین کسب‌وکار ایجادشده توسط یک کارآفرین با مشکلات زیادی مواجه شود، ولی آنچه مهم است ضرورت تدوین سیاست‌های حمایتی لازم در جهت شناسایی ریشه‌های شکست، جلوگیری از ورشکستگی کامل و کمک به بازتوانی کارآفرینان به‌منظور حفظ و تداوم فعالیت‌های کسب‌وکار است.

مرکز رشد پارک علم و فناوری استان سمنان (۱۳۹۳) به‌منظور بررسی و آسیب‌شناسی عوامل عدم موفقیت برخی واحدهای فناور مستقر در مراکز رشد، پرسشنامه‌ای تنظیم نمود و از مدیران، کارشناسان و واحدهای فناور مستقر در آن پارک و مراکز رشد و همچنین تعدادی از پارک‌ها و مراکز رشد کشور خواست تا پرسش‌نامه را تکمیل و ارسال نمایند. تعداد ۲۵ واحد فناور و ۲۲ تن از مدیران و کارشناسان پارک‌های مختلف پرسشنامه را تکمیل نمودند. این پرسش‌نامه شامل ۱۱ مورد است که تقریباً تمامی عواملی که در عدم موفقیت واحدهای فناور نقش دارند بر شمرده شده‌اند و از افراد خواسته شد بر اساس اولویت عوامل مؤثر در عدم موفقیت واحدهای فناور را مشخص نمایند و دلایل خود را ذکر کنند.

ربیعی و دیگران (۱۳۹۰) مجموعه‌ای از مهم‌ترین چالش‌های توسعه محصول جدید را مورد بررسی قرار می‌دهد. از مجموعه ادبیات گردآوری شده در این زمینه می‌توان به فهرستی از مهم‌ترین چالش‌های توسعه، محصول جدید، اشاره کرد و از بین آنها به رتبه‌بندی هر یک از آنها مبادرت ورزید. توسعه مستمر فناوری‌های جدید، پیش‌بینی نادرست رفتار رقبا در بازار، همکاری ضعیف شرکت‌های صنعتی با دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی، تنوع نیازهای مصرف‌کنندگان/مشتریان در بازارهای هدف، طراحی ضعیف محصول، تخمین نادرست بازار هدف، پیش‌بینی نادرست، تقاضای بازار، درک نامناسب نیازها و خواسته‌های مشتریان برخی از مهم‌ترین مشکلاتی بوده‌اند که در این مطالعات برای شرکت‌های دانش‌بنیان در نظر گرفته شده است.

طباطبایان و دیگران (۱۳۸۶) برخی از مهم‌ترین آسیب‌های تجاری‌سازی فناوری نانو در کشور را مطرح نموده‌اند که بخش عمده‌ای از این آسیب‌ها به صورت مشترک در همه حوزه‌های

فناوری اقتصاد دانش‌بنیان به عنوان مسئله اصلی هستند. چالش‌های تجاری‌سازی فناوری نانو در ایران بی‌شک برای تسهیل جریان توسعه و تجاری‌سازی فناوری نانو در کشور باید موانع مختلفی را از جلوی راه محققین، کارآفرینان و صنعتگران برداشت. با این حال به نظر می‌رسد که برخی از این موانع از مابقی محدودکننده‌تر باشند. همچنین برخی از این موانع مادر مشکلات دیگری هستند و با رفع آنها مسائل زیادی به‌خود خود مرتفع می‌شوند. در اینجا بر اساس مطالعات صورت گرفته چهار مورد از مسائل ریشه‌ای تشریح می‌شوند.

رضایی و سمیعی (۱۳۹۰) به مطالعه موانع اجرایی شرکت‌های دانش‌بنیان پرداخته‌اند و در مجموع ۱۳ آسیب را برای این شرکت‌ها برشمرده‌اند که برخی از مهمترین آنها تمرکز نیروی انسانی متخصص در کلان‌شهرها، مناسب نبودن فرایند ارائه تسهیلات در بانک، فقدان بستر مناسب در فضای کسب و کار، محدودیت سرمایه و گرایش تعاونی به دانشگاه و دولت است. همان‌طور که در تحقیقات پیشین مشاهده می‌شود، این تحقیقات بیشتر به بررسی آسیب‌های شرکت‌های دانش‌بنیان می‌پردازند و کمتر به معنا و مفهوم این حوزه از اقتصاد در ایران و خصوصاً در شرایط اقتصاد مقاومتی توجه دارند. لذا این تحقیق از دو جنبه دارای نوآوری است: جنبه اول اینکه سعی دارد به مفهوم اقتصاد دانش‌بنیان در خصوص اقتصاد مقاومتی و اقتصاد ایران بپردازد و جنبه دوم این است که به تحلیل محتوای آرای مقام معظم رهبری به عنوان تعیین‌کننده خطوط اصلی این جریان و همچنین به عنوان تئورسین در این حوزه می‌پردازد.

روش‌شناسی

در این مقاله از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. تحلیل محتوا از رویکردی خاص برای تحلیل داده‌ها برخوردار است. این رویکرد خاص بیشتر ناشی از نحوه تلقی از موضوع تحلیل (محتوا) می‌باشد. تحلیل محتوا را تکنیکی پژوهشی برای استنباط تکرارپذیر و معتبر از داده‌ها در مورد متن آنها تعریف کرده‌اند. تحلیل محتوی گونه‌های متعددی دارد که در این مقاله برای استخراج داده‌ها از متن فرمایشات و بیانات مقام معظم رهبری از گونه تحلیلی-اسنادی بهره گرفته شده است. زبر این اساس، اسناد مربوط به موضوع جمع‌آوری و بررسی و تحلیل و مقوله‌های موردنظر در راستای رسیدن به پاسخ‌های متقن به سؤال‌های مطرح شده استخراج و ترکیب و جمع‌بندی شده است. تکنیک تحلیل چارچوب مفهومی است. در این فن، مفاهیمی که به یک نظام تحلیلی در موضوع اقتصاد دانش‌بنیان و شرکت‌های دانش‌بنیان مربوط می‌شوند از

نظریه‌ها و سخنرانی‌های مقام معظم رهبری استخراج و در چارچوبی، که موضوع دانش‌بنیانی را مفصل‌بندی می‌کنند، ساختاربندی می‌شوند. در فرایند انجام تحقیق، سه سؤال مطرح شده به ترتیب مورد عنایت قرار گرفته و ابتدا سؤال اول در راستای استخراج تعریف و مفهوم‌بندی مقام معظم رهبری از مقوله اقتصاد دانش‌بنیان مورد بررسی قرار گرفته و پاسخ به آن از متن بیانات و سخنرانی‌ها احصا و مفصل‌بندی می‌شود. در پاسخ به سؤال دوم که به بررسی آثار و پیامدهای اقتصاد دانش‌بنیان پرداخته می‌شود، از میان متون مربوط به بررسی این مقوله در بیانات مقام معظم رهبری گزاره‌های مربوط استخراج و مفصل‌بندی می‌گردد و در پاسخ به سؤال سوم و راهبردهای اقتصاد دانش‌بنیان مجموعه بیانات، سیاست‌های کلان ابلاغی و سخنرانی‌های ایشان مورد عنایت قرار گرفته و راهبردها استخراج گردیده است.

چارچوب مفهومی

واژه «شرکت‌های دانش‌بنیان» یا واژه‌های مشابه، عبارت نسبتاً جدیدی در ادبیات مدیریتی و اقتصادی جهان محسوب می‌شود به طوری که هنوز بسیاری از کشورها یک تعریف دقیق و روشنی از آن ارائه نکرده‌اند. پیشینه موضوع در مراجع علمی خارجی نشان می‌دهد مفهوم «شرکت‌های دانش‌بنیان» معادل آنچه در کشور ما مطرح شده است در بین مقالات علمی با عبارات مختلفی یافت می‌شود. عباراتی نظیر «سازمان‌ها یا کسب و کارهای دانش‌محور»، «شرکت‌های فناوری‌محور»، «شرکت‌های کوچک دانش‌مبنا»، «شرکت‌های کوچک نوآور» و حتی در برخی از مقالات «شرکت‌های مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته» عبارت‌هایی نظیر «شرکت‌های مبتنی بر فناوری‌های نوین» نیز به صورت یا مصداقی از شرکت‌های دانش‌بنیان در نظر گرفته شده است. با در نظر گرفتن تمامی این موارد، می‌توان گفت اولین پژوهش در خصوص این نوع شرکت‌ها توسط لایتل سال ۱۹۷۹ انجام شده است. او با به کار بردن عبارت شرکت‌های فناوری‌محور، این شرکت‌ها را مؤسساتی معرفی نمود که متکی بر نوآوری و اختراعات علمی بوده و با هدف تجاری‌سازی این اختراعات و نوآوری‌ها تأسیس می‌شوند.

از دیدگاه مدیریت دانش، کسب و کارهای دانش‌بنیان به تبیین و مدل‌سازی تولید دانش (تحقیق و توسعه دانش جدید) پرداخته و باعث غنی‌سازی دانش (آموزش، پرورش و توسعه انسانی) و نیز انتقال دانش و نوآوری می‌گردند (حمیدی‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۶۳). اکبرزاده و شفیع‌زاده نیز در پژوهش خود اذعان می‌دارند هر چند تعاریف مختلف و متعددی برای شرکت‌های

دانش‌بنیان مطرح گردیده است اما می‌توان گفت نقطه اشتراک این تعاریف آن است که در شرکت‌های دانش‌بنیان نسبت بالایی از دارایی‌های نامشهود وجود داشته و این شرکت‌ها به نوآوری به عنوان اصلی‌ترین منبع رقابتی متکی هستند (اکبرزاده، شفیعی‌زاده ۱۳۹۱: ۵۳). در ایران، بر اساس ماده یک قانون حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان مصوب ۱۳۸۹، شرکت‌های دانش‌بنیان به این شکل تعریف شده است:

شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان شرکت یا مؤسسه خصوصی یا تعاونی است که به منظور هم‌افزایی علم و ثروت، توسعه اقتصاد دانش محور، تحقق اهداف علمی و اقتصادی (شامل گسترش و کاربرد اختراع و نوآوری) و تجاری‌سازی نتایج تحقیق و توسعه (شامل طراحی و تولید کالا و خدمات) در حوزه فناوری‌های برتر و باارزش افزوده فراوان، به ویژه در تولید نرم‌افزارهای مربوط، تشکیل می‌شود.

طبق تعریف سازمان اقتصادی همکاری و توسعه (OECD) نیز، اقتصاد دانش‌بنیان اقتصادی است که بر اساس تولید، توزیع و کاربرد دانش و اطلاعات شکل گرفته و سرمایه‌گذاری در دانش و صنایع دانش پایه^۱ مورد توجه خاص قرار می‌گیرد. البته تعاریف دیگری از اقتصاد دانش‌بنیان در سطح دنیا، وجود دارد که در محل خود از آن بحث گردید. با این حال، در منظومه فکری مقام معظم رهبری، نگاهی وسیع‌تر و بازتر نسبت به مسئله دانش‌بنیان وجود دارد که معطوف به مسائل داخلی کشور است و در همین ابتدا لازم است بدان پرداخته شود. به طور کلی، اقتصاد دانش‌بنیان از یک منظر با تعاریف مرسوم مشترک و از سه جهت با آنها متمایز است. نقطه اشتراک آنها در حوزه فرایندها و شیوه کلی اقتصاد دانش‌بنیان و نقاط تفارق در غایت‌ها، بومی‌سازی و گستره اقتصاد دانش‌بنیان است.

یافته‌های تحقیق

با توجه به سؤال اصلی تحقیق، در این بخش به دنبال آن هستیم که مفهوم اقتصاد دانش‌بنیان در بستر اقتصاد مقاومتی و نیز چشم‌انداز و الزامات و آثار آن را در اندیشه مقام معظم رهبری مورد بررسی قرار دهیم. تحلیل محتوای سخنان مقام رهبری در مناسبت‌های مختلف حاکی از آن

۱. صنایع دانش پایه صناعی هستند که در آنها سطح بالایی از سرمایه‌گذاری به ابداع و نوآوری اختصاص یافته، فناوری‌های کسب شده با شدت بالایی مصرف و نیروی کار از تحصیلات عالی برخوردار هستند.

است که ایشان منظومه فکری منسجم و به هم پیوسته‌ای، در حوزه اقتصاد دانش‌بنیان، دارند. تعریف و گستره اقتصاد دانش‌بنیان، اثر اقتصاد دانش‌بنیان بر توسعه و پیشرفت اقتصادی، چشم‌انداز ایشان از جایگاه اقتصاد دانش‌بنیان در آینده اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، لزوم حمایت شرکت‌های دانش‌بنیان برای رسیدن به اهداف چشم‌انداز و راهبردهای عملی برای تحقیق اهداف از مهم‌ترین عناوین اصلی هستند که شاکله این چارچوب فکری را تشکیل می‌دهند. در ادامه به بررسی تفصیلی هر یک از عناوین فوق با اشاره با سخنان معظم له خواهیم پرداخت.

الف) تعریف و گستره اقتصاد دانش‌بنیان

در پیشینه پژوهش و ادبیات نظری به نگاه‌های موجود در تعریف و گستره اقتصاد دانش‌بنیان پرداخته شد. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که در منظومه فکری مقام معظم رهبری، نگاهی وسیع‌تر و بازتر نسبت به مسئله دانش‌بنیان وجود دارد که معطوف به مسائل داخلی کشور است و در همین ابتدا لازم است بدان پرداخته شود. به‌طور کلی اقتصاد دانش‌بنیان از یک نظر با تعاریف مرسوم مشترک و از سه نظر متمایز است. نقطه اشتراک آنها در حوزه فرایندها و شیوه کلی اقتصاد دانش‌بنیان و نقاط تفارق در غایت‌ها، بومی‌سازی و گستره اقتصاد دانش‌بنیان است که به تفکیک مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نقطه اشتراک (فرایندها): اهمیت و جایگاه علم و فناوری در اقتصاد دانش‌بنیان

همانند تعریفی که بسیاری از اقتصاددانان از اقتصاد دانش‌بنیان ارائه می‌دهند، در منظومه فکری مقام معظم رهبری نیز اقتصاد دانش‌بنیان اقتصادی است که بر اساس تولید، توزیع و کاربرد دانش و اطلاعات شکل گرفته و سرمایه‌گذاری در دانش و صنایع دانش پایه شکل می‌گیرد و نقش علم و فناوری در آن بسیار زیاد است. از نظر ایشان «علم برای کشور، سرمایه‌ای بی‌پایان و تمام‌نشده است. اگر چرخه تولید علم در کشوری به راه افتاد، اگر استعدادی وجود داشت و به جریان افتاد، اگر ظرفیت‌ها شروع کرد به بروز و ظهور، آن وقت این دیگر منبع تمام‌نشده است. علم پدیده‌ای درون‌زا است؛ چیزی نیست که انسان برای آن ناچار و ناگزیر باشد وابسته شود. بله، اگر شما بخواهید علم حاضر و آماده را بگیرید، همین است؛ وابستگی دارد، احتیاج دارد، دست دراز کردن دارد؛ اما بعد از آنکه بنیان علمی در یک کشوری به وجود آمد، استعداد

هم در آن کشور وجود داشت، آن وقت حالت چشمه‌های جوشان را پیدا می‌کند. اگر ما بپردازیم به دنبال‌گیری تحقیق و علم و ژرفنگری و دانش‌پژوهی، اگر این مسئله در کشور همچنان که بحمدالله چند سالی است جدی گرفته شده و دنبال می‌شود، با همین شتاب، بلکه با انگیزه بیشتر و اهتمام بیشتر دنبال شود، بدون تردید کشور به یک اوجی دست خواهد یافت». (دیدار با فعالان شرکت‌ها و تولید دانش‌بنیان، ۹۱/۵/۸) در این صورت «اگر چنانچه علم در بخشهای مختلف جدی گرفته شد، آن وقت این شرکت‌های دانش‌بنیان که بر مبنای علم کار می‌کنند، تولید می‌کنند و ثروت‌آفرینی می‌کنند، خواهند توانست به تدریج اقتصاد کشور را به شکوفائی واقعی برسانند». لذا از این جهت اشتراک نظری وجود دارد.

تمایزات در اندیشه مقام معظم رهبری

به طور کلی از منظر مقام معظم رهبری اقتصاد دانش‌بنیان با آنچه که مرسوم است نقاط تأکید جدی‌تری دارد که این نکات به شرح زیر است:

غایت اقتصاد دانش‌بنیان

طبیعی است که اهداف اقتصاد دانش‌بنیان ممکن از جایی به جای دیگر متفاوت باشد. گاهی عده‌ای از دانش برای جنگ طلبی و زیر سلطه بردن دیگران استفاده می‌کنند و گاهی اقتصاد دانش‌بنیان راه پیشرفت و توسعه اقتصادی کشوری در پرتو صلح و نوع‌دوستی است. از منظر مقام معظم رهبری «این منطقه، یک منطقه اقتصادی است که متکی است به تولید و برای اقتصاد یک کشور مهم‌ترین بخشی که می‌تواند یک شکوفائی پایدار را به وجود بیاورد، تولید است؛ به-خصوص آن بخش اقتصاد تولیدی‌ای که متکی است به دانش، متکی است به علم؛ اینجا این جور است؛ هم اقتصادی است، هم تولیدی است، هم علمی است؛ دانش‌بنیان است. این شایسته ملت ایران است». (بیانات در جمع مردم و کارکنان صنعت نفت عسلویه ۱۳۹۰/۰۱/۰۸).

لذا آنچه از منظر ایشان برای رشد و توسعه اقتصادی کشور لازم است توجه و توصیه به اقتصاد دانش‌بنیان است. «با توجه به واقعیاتی که ما مشاهده می‌کنیم و جلوی چشم ماست، این اوجگیری، این رسیدن به این تعالی مورد نظر و پیشرفت، به هیچ وجه خیال‌پردازانه نیست؛ واقع‌گرایانه است؛ تجربه این چند سال هم همین را نشان می‌دهد. در همین آمارهایی که داده شد، ملاحظه کردید که پیشرفت کشور در بخش‌های مهم و دانش‌های نو و مؤثر در زندگی، با

فاصله‌ی چند سال، پیشرفت چشمگیری بوده است؛ این نشان‌دهنده‌ی این است که استعداد و ظرفیت و آمادگی هست. ما باید این مسئله را جدی بگیریم؛ یعنی به مسئله علم و تکیه به علم در کشور اهمیت بدهیم؛ یعنی این را اساس کار قرار بدهیم. حرف ما در این چند ساله همین است. اگر چنانچه علم در بخشهای مختلف جدی گرفته شد، آن وقت این شرکت‌های دانش‌بنیان که بر مبنای علم کار می‌کنند، تولید می‌کنند و ثروت‌آفرینی می‌کنند، خواهند توانست به تدریج اقتصاد کشور را به شکوفائی واقعی برسانند.» (دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان ۱۳۹۱/۰۵/۰۸).

از طرفی دیگر، یکی از مهم‌ترین آسیب‌های کشور در سال‌های اخیر، مسائل مربوط به خام‌فروشی محصولات ملی است که یکی از مهم‌ترین راه‌کارهای آن توجه به اقتصاد دانش‌بنیان و ایجاد ارزش افزوده بر مواد خام و فروش محصولات نهایی است. نقش اقتصاد دانش‌بنیان در این حوزه بسیار چشمگیر است. از منظر مقام معظم رهبری «تحصیل ثروت از راه فروش منابع تمام‌شدنی مثل نفت و امثال نفت رونق نیست، پیشرفت نیست؛ این خود گول‌زدن است. ما در این دام افتادیم. باید اقرار کنیم، قبول کنیم که این یک تله است، یک دام است برای ملت ما. ما دچار خام‌فروشی شدیم. یک واقعیتی برای ما به ارث گذاشته شد، کشور هم به آن عادت داده شده است. البته در این سالها سعی شده که یک مقداری این اعتیاد مضر برای کشور کنار گذاشته شود، لیکن به‌طور کامل پیش نیامده. ما باید اول اعتقاد پیدا کنیم که باید کشور به جایی برسد که بتواند با اختیار، هرگاه اراده کرد، سر چاه‌های نفت خودش را ببندد؛ ما باید به این باور برسیم. این حالا مسئله نفت است. خام‌فروشیها در بخشهای مختلف مواد خام و معدنی همچنان وجود دارد؛ و این یکی از ضعفهای ماست، یکی از مشکلات کشور ماست».

گستره اقتصاد دانش‌بنیان

برخلاف تصوراتی که اقتصاد دانش‌بنیان را محصور در محصولات خاصی می‌کنند یا اینکه به عده خاصی از تکنولوژی‌ها لفظ دانش‌بنیان‌ها را اطلاق می‌کنند، از منظر مقام معظم رهبری «شرکت‌های دانش‌بنیان فقط مخصوص صنعت نیست؛ در صنعت، در کشاورزی، در خدمات، در نیازسنجی جمع بشوند، نگاه کنند ببینند بنگاه‌های گوناگون اقتصادی به چه چیزهایی نیاز دارند، کمبودهایشان کجاست، این را به آنها ارائه بدهند؛ شرکت دانش‌بنیان حتی در این زمینه هم می‌تواند فعال باشد.» (دیدار مردم آذربایجان ۱۳۹۳/۱۱/۲۹). وقتی نگاه ما به اقتصاد دانش‌بنیان و

به تبع آن، شرکت‌های دانش‌بنیان اینگونه باشد، طبیعتاً می‌توان گفت که فرایندی که منجر به تبدیل علم به درآمد برای کشور شود، حال چه در حوزه صنعت باشد یا در حوزه کشاورزی یا تجاری و خدمات می‌تواند به نوعی اقتصاد دانش‌بنیان محسوب شود.

لزوم بومی‌سازی دانش‌بنیانی بر اساس نیازهای کشور

از نگاه مقام معظم رهبری در کشور ما «هم دانشگاه‌ها، هم دستگاه‌های دولتی، هم آحاد مردمی که خوشبختانه توانایی و استعداد این کار را دارند، چه از لحاظ علمی، چه از لحاظ تواناییهای مالی، باید تلاش کنند مسئولیت زمان خود و مقطع تاریخی حساس خود را بشناسند و به آن عمل کنند. اینکه ما عرض کردیم «اقتصاد مقاومتی»، این یک شعار نیست؛ این یک واقعیت است. کشور دارد پیشرفت می‌کند. ما افق‌های بسیار بلند و نویدبخشی را در مقابل خودمان مشاهده می‌کنیم. خب، بدیهی است که حرکت به سمت این افق‌ها، معارض‌ها و معارضه‌هایی هم دارد. بعضی از این معارضه‌ها انگیزه‌های اقتصادی دارد، بعضی انگیزه‌های سیاسی دارد؛ بعضی منطقه‌ای است، بعضی بین‌المللی است. این معارضه‌ها در مواردی هم منتهی می‌شود به همین فشارهای گوناگونی که مشاهده می‌کنید؛ فشارهای سیاسی، تحریم، غیر تحریم، فشارهای تبلیغاتی - اینها هست - لیکن در لابه‌لای این مشکلات، در وسط این خارها، گام‌های استوار و همت‌ها و تصمیم‌هایی هم وجود دارد که بناست از وسط این خارها عبور کند و خودش را به آن نقطه مورد نظر برساند؛ وضع کشور الآن اینجوری است. به هیچ وجه ما در بن‌بست نیستیم؛ به هیچ وجه با مشکلاتی که ما را از تصمیم به ادامه راه باز ندارد، مواجه نیستیم؛ چنین مشکلاتی وجود ندارد. بله، مشکلات هست؛ اما همه این مشکلات، کوچکتر از تصمیم و اراده و هدفها و آرمانهای این ملت و این کشور است. در بستر نرم و راحتی نمی‌خواهیم بخوابیم و تکیه بزنییم و استراحت کنیم؛ نه، وسط میدانیم؛ اما این میدان یک میدان دشوار و در عین حال شوق‌آفرین است؛ مثل میدان ورزش و مسابقات ورزشی. در میدان‌های مسابقات ورزشی خستگی هست، دلهره هم هست، اما شوق‌آفرین است. هیچ ورزشکاری از حضور در میدان مسابقه ورزشی امتناع نمی‌کند؛ بلکه با شوق میرود آنجا. این کار زحمت هم دارد - فشار جسمی، فشار عصبی - در عین حال ورزشکاران می‌روند. وضعیت ما اینجوری است. عرصه عرصه حرکت عمومی و ماندگار تاریخی ملت است. از لحاظ تاریخی، حرکت امروز ما یک حرکت ماندگار است؛ یعنی سرنوشت ایران را امروز ملت ما شاید برای قرن‌ها دارند رقم می‌زنند و معین می‌کنند. همیشه

چنین موقعیتی پیش نمی‌آید؛ در همه مقاطع تاریخی، این وضعیت پیش نمی‌آید؛ در زمان ما خوشبختانه پیش آمده. این انقلاب، کشور را و ملت را در معرض یک حرکت مؤثر ماندگار طولانی و تاریخی قرار داده». (منبع؟؟)

ب) آثار و پیامدهای اقتصاد دانش‌بنیان از منظر مقام معظم رهبری

امروز توسعه علم و دانش و به تبع آن اقتصاد دانش‌بنیان نه تنها برای کشور می‌تواند توسعه و رشد اقتصادی به همراه داشته باشد، بلکه می‌تواند زمینه‌ساز حرکتی تاریخی و تمدنی برای دنیا باشد و این موضوع بر ضرورت توجه به اقتصاد دانش‌بنیان می‌افزاید. از منظر مقام معظم رهبری، اقتصاد دانش‌بنیان و تکیه بر آن می‌تواند از جنبه‌های مختلفی بر توسعه و رشد اقتصادی کشور تأثیرگذار باشد. بخشی از این آثار به صورت مستقیم و برخی دیگر به صورت غیر مستقیم بر اقتصاد ایران اثر می‌گذارد. در منظومه فکری مقام معظم رهبری اثر اقتصاد دانش‌بنیان در حوزه‌های متعددی قابل پیگیری است که در ادامه به بررسی پنج مورد از آنها خواهیم پرداخت. این آثار به شرح زیر است.

پیشرفت در صنایع دانش‌بنیان عامل رشد اقتصادی

اولین موضوع در حوزه اقتصاد دانش‌بنیان، کمک به رشد و توسعه اقتصادی کشور است. توصیه و تأکید مقام معظم رهبری بر پیشرفت علمی، صرفاً به منظور بالا بردن نصاب علمی کشور نیست. از نظر ایشان «اینکه ما روی علم و فناوری تکیه می‌کنیم، فقط به خاطر این نیست که می‌خواهیم نصاب علمی خودمان را بالا ببریم؛ پیشرفت علم و فناوری به پیشرفت اقتصاد کمک می‌کند؛ بنگاه‌هایی که دانش‌بنیان هستند می‌توانند به اقتصاد ملی کمک کنند». (بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۳/۰۱/۰۱).

در حال حاضر، بخش قابل توجهی از صادرات کشور مربوط به مواد خام است. در واقع صادرات مواد خام در کشور به یک رویه تبدیل شده است. اقتصاد دانش‌بنیان می‌تواند این مسئله را حل و فصل نماید و کشور را به جای فروش مواد خام به سمت تولید و توسعه محصولات دانش‌بنیان صادرات آن پیش ببرد. این موضوع از مظاهر اقتصاد مقاومتی است که به پیشرفت و رشد اقتصادی کشور منجر می‌شود. از منظر مقام معظم رهبری «اقتصاد مقاومتی، اقتصاد

دانش‌بنیان است یعنی از پیشرفت‌های علمی استفاده می‌کند، به پیشرفت‌های علمی تکیه می‌کند، اقتصاد را بر محور علم قرار می‌دهد».

اقتصاد دانش‌بنیان از لوازم رشد و حرکت علمی کشور

مسئله دیگری که در مورد اقتصاد دانش‌بنیان و تأثیر آن بر اقتصاد کشور قابل بررسی است، حرکت و رشد علمی کشور است که تا حد زیادی به اقتصاد دانش‌بنیان بستگی دارد. خصوصاً زمانی که دستاوردهای علمی بتوانند به مرحله تجاری‌سازی برسند. در واقع چرخه زیر در رشد و حرکت علمی وجود دارد:

از نظر مقام معظم رهبری «اگر چنانچه این حرکت علمی با همین حواشی و دنباله‌هایی که دارد ادامه پیدا نکند - که یکی از آنها تشکیل همین شرکت‌های دانش‌بنیان و روی آوردن به اقتصاد دانش‌بنیان [است] اینها از لوازم این حرکت علمی است که بحمدالله به تدریج راه افتاده است - کشور نجات پیدا خواهد کرد» (بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در هشتمین همایش ملی نخبگان جوان ۱۳۹۳/۰۷/۳۰).

بی‌اثر شدن تحریم در صورت پیشرفت علمی

اقتصاد دانش‌بنیان علاوه بر اینکه باعث بی‌اثر شدن تحریم‌ها می‌شود، باعث قدرت اقتصادی می‌شود. از نظر مقام معظم رهبری «ما باید هر کدام نقش خودمان را بشناسیم و آن را ایفا کنیم. یکی از بخش‌های ما، اقتصاد است و خاصیت اقتصاد در یک چنین شرایطی، اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه باشد با مقاومت در مقابل کارشکنی دشمن، خبثات دشمن؛ دشمنانی که ما داریم. به نظر من یکی از بخش‌های مهمی که می‌تواند این اقتصاد مقاومتی را پایدار کند، همین کار شماسست؛ همین شرکت‌های دانش‌بنیان است؛ این یکی از بهترین مظاهر و یکی از مؤثرترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی است؛ این را باید دنبال کرد». (دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان ۱۳۹۱/۰۵/۰۸).

در مورد بی‌اثر شدن تحریم‌ها نیز مقام معظم رهبری می‌فرماید: «از لحاظ کوتاه مدت هم، اعتقاد بنده این است - یعنی این اعتقاد ناشی از کاری است که کارشناس‌ها و صاحب‌نظرها کرده‌اند - که تحریم‌ها هم - که امروز مسئله تحریم‌ها یکی از مسائلی است که در ذهنها مطرح است - با پیشرفت علم بی‌اثر می‌شود. با نگاه کوتاه‌مدت و میان‌مدت هم که نگاه کنیم - با قطع

نظر از آن آینده طولانی و بلندمدت - اگر کشور می‌خواهد تحریم‌ها که امروز ابزاری است در دست دشمنان ما برای تحقیر ملت - از تحریم برای فشار آوردن روی آبروی ملی، غیر از فشارهای عملی که مربوط به زندگی است استفاده می‌کنند و تحقیر می‌کنند؛ اینکه ما از گذشته، در این چند سال مدام تکرار می‌کردیم که روی مسئله تحریم‌ها خیلی تکیه نکنید، به‌خاطر این است - [بی‌اثر شود]، با نگاه علمی به مسائل کشور و توجه به علم و پیوند دادن علم و صنعت و کشاورزی - که توضیحات آقایان محترم را در این زمینه‌ها شنیدید - تحریم‌ها بی‌اثر خواهد شد؛ و ما در این زمینه‌ها میدان کار برایمان باز است و می‌توانیم کار کنیم؛ شرکت‌های دانش‌بنیان یکی از اساسی‌ترین کارها در مقوله همین اقتصاد مقاومتی است که مطرح شده و درباره آن بحث شده است و مورد تأیید و تصدیق همه اطراف مسائل کشور قرار گرفته است».

اقتصاد دانش‌بنیان عامل قدرت اقتصادی و سیاسی

توسعه اقتصاد دانش‌بنیان علاوه بر اینکه توسعه اقتصادی را به همراه دارد، توسعه سیاسی و فرهنگی نیز به همراه خواهد داشت. از منظر مقام معظم رهبری «اگر ما ان‌شاءالله بتوانیم بنیانگذاری کارهای اقتصادی بر پایه دانش را پیش ببریم و به وجه غالب اقتصاد کشور تبدیل کنیم، این نه تنها به کشور قدرت اقتصادی خواهد داد، بلکه قدرت سیاسی هم خواهد داد، قدرت فرهنگی هم خواهد داد. وقتی یک کشوری احساس کرد که با علم خود، با دانش خود می‌تواند زندگی خود را و ملت خود را اداره کند و به دیگر ملتها خدمت برساند، احساس هویت می‌کند، احساس شخصیت می‌کند؛ این درست همان چیزی است که ملت‌های مسلمان امروز به آن احتیاج دارند. ملت ما قبل از انقلاب، سال‌های متمادی، اسیر تضعیف روحیه خودباوری در میان خود بوده است. از آن وقتی که اول مسئولان دولتی، بعد بتدریج آحاد مردم، چشم باز کردند و در مقابل پیشرفت خیره‌کننده علمی غرب مبهوت شدند، به تدریج احساس کمبود، احساس حقارت، احساس خودکم‌بینی در این کشور و در میان ملت ما ترویج شد. خوشبختانه انقلاب همه چیز را دگرگون کرد؛ از جمله این حالت و این روحیه را دگرگون کرد؛ بنابراین بنیانگذاری کارهای اقتصادی بر پایه دانش، هم موجب تقویت روحیه و شخصیت و هویت ملی است، هم قدرت سیاسی. خود استقلال و خوداتکایی در یک کشور، قدرت سیاسی می‌دهد؛ علاوه بر قدرت اقتصادی که خب، طبیعی است و وجود دارد» (دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان ۱۳۹۱/۰۵/۰۸).

اقتصاد دانش‌بنیان و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی

در طول سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی «دشمنان نظام جمهوری اسلامی تلاش بسیار زیادی برای دشمنی و مبارزه با این نظام داشته‌اند. یک سؤال مهم این است که چرا دشمنان این دشمنی‌ها را می‌کنند؟ بهانه دشمنی‌ها مسئله هسته‌ای و حقوق بشر است. ... مسئله اصلی حراست مقتدرانه نظام اسلامی از ثروت عظیم نفت و گاز در این کشور است. ... کشورهای غربی از لحاظ منابع نفتی دچار مشکل شده‌اند و روزبه‌روز مشکل آنها بیشتر خواهد شد. منابع نفتی کشورهای اروپایی و به طور کلی کشورهای غربی بعضی چهار سال دیگر تمام خواهد شد، بعضی شش سال دیگر تمام خواهد شد، بعضی نُه سال دیگر تمام خواهد شد؛ لذا مجبورند از منابع غیر خودشان استفاده کنند. کشور آمریکا که امروز حدود سی و چند میلیارد بشکه نفت ذخیره دارد، طبق محاسباتی که کارشناسان کشورمان کرده‌اند - که آمارشان متکی به آمار خود آمریکایی‌هاست - نفتش تا سال ۲۰۲۱، یعنی تا نُه سال دیگر تمام خواهد شد. نفت دنیا که امروز بیش از پنجاه درصدش از خلیج فارس خارج می‌شود، آن روز متکی خواهد شد به سه منبع عمده نفتی در منطقه ما و در خلیج فارس که البته یکی از آن سه منبع ایران است، در بین همه کشورهای دنیا - این دیگر مربوط به خلیج فارس نیست - آن کشوری که موجودی نفت و گازش بر روی هم از همه بیشتر است، کشور جمهوری اسلامی ایران است.

در حالی که «جمهوری اسلامی ایران، منابعش بر طبق آنچه که تا امروز اکتشاف شده است از همه کشورهای دنیا بیشتر است؛ این خیلی چیز جذابی است برای مصرف‌کنندگان نفت در دنیا، برای دستگاه‌های استکبار که رگ حیاتشان به حامل‌های انرژی، به نفت و گاز وابسته است. بنابراین ایران کشوری با یک چنین ثروتی است. آنها تا چهار سال دیگر تا ده سال دیگر تا پانزده سال دیگر نفتشان تمام می‌شود؛ اما جمهوری اسلامی بر طبق منابعی که تا امروز اکتشاف شده است تا هشتاد سال دیگر نفت و گاز دارد؛ این خیلی جذاب است. کشوری در اوج قلّه دارایی نفت و گاز».

اما در اختیار داشتن این نعمت خدادای اگر مورد استفاده مناسب قرار نگیرد، تبدیل به عذاب خواهد شد. یکی از عذاب‌ها، ایجاد وابستگی درآمدهای عمومی کشور به این درآمدهاست (Auty, 1990). این وابستگی نتیجه‌ای جز ضعف اقتصاد کشور در پی نخواهد داشت و این ضعف خود محلی مناسب برای فشارهای دشمنان این نظام خواهد بود و معارضات بسیاری را بر ما تحمیل خواهد کرد. اقتصاد کشور ما برای آنها نقطه مهمی است. هدف دشمن این بود که

بر روی اقتصاد متمرکز شود، به رشد ملی لطمه بزند، به اشتغال لطمه بزند، طبعاً رفاه ملی دچار اختلال و خطر شود، مردم دچار مشکل شوند، دلزده بشوند، از نظام اسلامی جدا شوند؛ هدف فشار اقتصادی دشمن این است، خاصیت اقتصاد در یک چنین شرایطی، اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه باشد با مقاومت در مقابل کارشکنی دشمن، خیانت دشمن.

از آنجا که یکی از لوازم تحریم دشمنان بر علیه جمهوری اسلامی ایران، موضوع نفت و گاز است هم‌چنین واقعیت موجود در اقتصاد ایران وابستگی شدید به درآمدهای نفتی در بودجه‌های عمومی است، کاهش وابستگی به نفت یکی از الزامات اقتصاد مقاومتی است. از منظر مقام معظم رهبری «کاهش وابستگی به نفت یکی دیگر از الزامات اقتصاد مقاومتی است. این وابستگی میراث شوم صد ساله ماست. ما اگر بتوانیم از همین فرصت که امروز وجود دارد استفاده کنیم و تلاش کنیم نفت را با فعالیت‌های اقتصادی درآمدزای دیگری جایگزین کنیم، بزرگترین حرکت مهم را در زمینه اقتصاد انجام داده‌ایم. امروز صنایع دانش‌بنیان از جمله کارهایی است که می‌تواند این خلأ را تا میزان زیادی پر کند. ظرفیت‌های گوناگونی در کشور وجود دارد که می‌تواند این خلأ را پر کند. همت را بر این بگذاریم؛ برویم به سمت اینکه هرچه ممکن است، وابستگی خودمان را کم کنیم». (دیدار کارگزاران نظام: ۱۳۹۳/۰۵/۰۳).

ج) راهبردهای تحقق چشم‌انداز اقتصاد دانش‌بنیان

آنچه که در منظومه فکری مقام معظم رهبری برای اقتصاد دانش‌بنیان در سپهر نقشه جامع علمی کشور و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ترسیم شده است عبارت از: پیشسازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقا جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه می‌باشد. در استای تحقق این افق راهبردهایی را بیان نموده‌اند که عبارت‌اند از:

لزوم دانش‌بنیان کردن اقتصاد با تکیه بر تولید علم تا تجاری‌سازی

مقام معظم رهبری در تبیین مآلفه‌های سیاست‌های اقتصاد مقاومتی چشم‌انداز اقتصاد دانش‌بنیان را به این صورت تعریف می‌کند: «نکته دهم از مؤلفه‌های سیاست‌های مقاومتی، مسئله دانش‌محوری است که این هم یک مشخصه بسیار مهمی است. خوشبختانه وضع علمی امروز کشور این اجازه را به ما می‌دهد که این بلندپروازی را داشته باشیم که بخواهیم اقتصادمان را

اقتصاد دانش‌بنیان کنیم؛ که من بعداً باز یک اشاره‌ای به این خواهم کرد. ما دانشمند و متخصص و شرکت‌های دانش‌بنیان و افراد مبتکر در کشور زیاد داریم؛ و این جزو مهم‌ترین زیرساخت‌های اقتصادی است در هر کشور؛ یعنی مهم‌ترین زیرساخت اقتصادی برای یک کشور، وجود نیروهای انسانی است. اگر چنانچه ما به این نکته که نکته دهم بود توجه کنیم، طبعاً چرخه علم تا ثروت - مخصوصاً در بخشهایی که دارای مزیت هستند - به راه خواهد افتاد و امتداد پیدا خواهد کرد و این در اقتصاد مقاومتی ان‌شاءالله روی می‌دهد.» (جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی ۱۳۹۲/۱۲/۲۰).

تبدیل وجه غالب اقتصاد کشور به اقتصاد دانش‌بنیان

از منظر مقام معظم رهبری «اگر ما ان‌شاءالله بتوانیم بنیانگذاری کارهای اقتصادی بر پایه دانش را پیش ببریم و به وجه غالب اقتصاد کشور تبدیل کنیم، این نه تنها به کشور قدرت اقتصادی خواهد داد، بلکه قدرت سیاسی هم خواهد داد، قدرت فرهنگی هم خواهد داد. وقتی یک کشوری احساس کرد که با علم خود، با دانش خود می‌تواند زندگی خود را و ملت خود را اداره کند و به دیگر ملتها خدمت برساند، احساس هویت می‌کند، احساس شخصیت می‌کند؛ این درست همان چیزی است که ملت‌های مسلمان امروز به آن احتیاج دارند. ملت ما قبل از انقلاب، سالهای متمادی اسیر تضعیف روحیه خودباوری در میان خود بوده است. از آن وقتی که اول مسئولان دولتی، بعد بتدریج آحاد مردم چشم باز کردند و در مقابل پیشرفت خیره‌کننده علمی غرب مبهور شدند، به تدریج احساس کمبود، احساس حقارت، احساس خودکم‌بینی در این کشور و در میان ملت ما ترویج شد. خوشبختانه انقلاب همه چیز را دگرگون کرد؛ از جمله این حالت و این روحیه را دگرگون کرد؛ بنابراین بنیانگذاری کارهای اقتصادی بر پایه دانش، هم موجب تقویت روحیه و شخصیت و هویت ملی است، هم قدرت سیاسی. خود استقلال و خوداتکایی در یک کشور، قدرت سیاسی می‌دهد؛ علاوه بر قدرت اقتصادی که خب، طبیعی است و وجود دارد.»

لزوم حمایت از فضای علمی و فناوری کشور

سیاست‌های کلی علم و فناوری (نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری) کشور که در شهریور ۱۳۹۳ توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شد، گویاترین سند بر لزوم حمایت از فضای علمی و فناوری است. بخشی از این ابلاغیه به شرح زیر است:

- * تقویت عزم ملی و افزایش درک اجتماعی نسبت به اهمیت توسعه علم و فناوری:
- تقویت و گسترش گفتمان تولید علم و جنبش نرم‌افزاری در کشور.
 - ارتقا روحیه نشاط، امید، خودباوری، نوآوری نظام‌مند، شجاعت علمی و کار جمعی و وجدان کاری.
 - تشکیل کرسی‌های نظریه‌پردازی و تقویت فرهنگ کسب و کار دانش‌بنیان و تبادل آرا و تضارب افکار، آزاداندیشی علمی.
 - ارتقا منزلت و بهبود معیشت استادان، محققان و دانش‌پژوهان و اشتغال دانش‌آموختگان.
 - احیا تاریخ علمی و فرهنگی مسلمانان و ایران و الگوسازی از مفاخر و چهره‌های موفق عرصه علم و فناوری.
 - گسترش حمایت‌های هدفمند مادی و معنوی از نخبگان و نوآوران و فعالیت‌های عرصه علم و فناوری
- بخش دیگری از این سیاست‌ها به لزوم حمایت از تولیدات دانش‌بنیان اختصاص دارد. در سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری آمده است:
- * گسترش همکاری و تعامل فعال، سازنده و الهام‌بخش در حوزه علم و فناوری با سایر کشورها و مراکز علمی و فنی معتبر منطقه‌ای و جهانی به‌ویژه جهان اسلام همراه با تحکیم استقلال کشور، با تأکید بر:
- توسعه صنایع و خدمات مبتنی بر علوم و فناوری‌های جدید و حمایت از تولید و صادرات محصولات دانش‌بنیان و متکی بر فناوری‌های بومی به‌ویژه در حوزه‌های دارای مزیت و ظرفیت، با اصلاح امر واردات و صادرات کشور.
 - اهتمام بر انتقال فناوری و کسب دانش طراحی و ساخت برای تولید محصولات در داخل کشور با استفاده از ظرفیت بازار ملی در مصرف کالاهای وارداتی.

لزوم حمایت دولت از شرکت‌های دانش‌بنیان

از منظر مقام معظم رهبری «یک مسئله دیگر در سرفصل اقتصاد مقاومتی، اقتصاد دانش‌بنیان است. خوب، خوشبختانه انسان می‌بیند کارهای خوبی انجام داده‌اند. این بخش شرکت‌های دانش‌بنیان و فعالیت‌های اقتصادی دانش‌بنیان خیلی جاده باز و امیدبخشی است. به نظر من دوستان مسئول در دولت که کارشان به این بخش ارتباط پیدا می‌کند (چه وزارت صنعت و

معدن و تجارت، چه وزات علوم) به این مسئله شرکت‌های دانش‌بنیان بپردازند و گلايه‌هاشان را بشنوند و آنها را برطرف کنند. زمینه بسیار خوبی است. ما استعداد‌های برجسته‌ای داریم که می‌توانند در این مورد کمک کنند». (سیاست‌های کلی «علم و فناوری» ۱۳۹۳/۰۶/۲۹).

«نکته دیگر اینکه در کمک‌های مالی و پشتیبانی‌ها، شرکت‌های دولتی سهم بیشتر را نبرند که بخش خصوصی و شرکت‌های غیردولتی پشت در بمانند. کاری کنیم که بخش خصوصی در زمینه شرکت‌های دانش‌بنیان بتواند به معنای واقعی کلمه روی پای خودش بایستد و رشد کند. اگر چنانچه در این زمینه بخش خصوصی رشد پیدا کرد، به نظر ما منافعش برای کشور بسیار زیاد خواهد بود. دولت نقش حمایت‌کننده خودش و هدایت‌کننده خودش و کمک‌کننده خودش را خواهد داشت؛ لیکن در عرصه، محور حرکت، بخش خصوصی خواهد بود. این هم یکی از نکاتی است که مورد توجه است». البته در تشخیص شرکت‌های دانش‌بنیان دقت بشود، یعنی شاخصه‌ها و مشخصه‌ها [معین بشود] و شرکت دانش‌بنیان استانداردسازی بشود؛ این‌جور نباشد که به اسم شرکت دانش‌بنیان کسانی بیایند و همین کارهایی را که در برخی از عرصه‌های دیگر معمول است - دلّالی و مانند اینها - در [اینجا] پیش ببرند. به معنای واقعی کلمه، شرکت دانش‌بنیان [باشد]؛ این را باید یکی از محورهای اساسی قرار داد. (دیدار اساتید دانشگاه‌ها ۱۳۹۳/۰۴/۱۱).

لزوم ارتباط تنگاتنگ صنعت و دانشگاه

یکی دیگر از جنبه‌های حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و توسعه تجاری‌سازی، لزوم ارتباط بین صنعت و دانشگاه است که بار اصلی آن به دوش دول است. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید «همیشه به مسئولان گوناگون بخش‌های مرتبط دولت‌های گذشته سفارش می‌کردم که سعی کنید بین صنعت و دانشگاه ارتباط برقرار کنید. خوشبختانه در اینجا دیدم که این ارتباط برقرار شده است. البته این باید عمومیت پیدا کند و همه صنایع ما با دانشگاه‌ها مرتبط شوند، به دانشگاه‌ها متصل شوند؛ هم دانش ما رشد می‌کند، هم صنعت ما رشد می‌کند. این خصوصیات را من در آنجا دیدم، اما اینها مخصوص این مرکز علمی و فناوری نفت نیست؛ این را در بازدیدهای دیگر هم مشاهده کردم. این نشان‌دهنده این است که در کشور قاعده بر این جاری است؛ حرکت، چنین حرکتی است» (بیانات در حرم رضوی در آغاز سال ۱۳۹۱/۰۱/۰۱).

لحاظ مسئله خطرپذیری در حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان

یکی از مهم‌ترین جنبه‌های اقتصاد دانش‌بنیان، آمیخته بودن آن به ریسک و گاهی نااطمینانی است. اقتصاددانان معتقدند که زمانی یک پروژه اقتصادی می‌تواند صورت گیرد که به نسبت ریسکی بودن پروژه، پاداش ریسک نیز بالا باشد.

$$r_p = r_f + \pi$$

r_p میزان سود پروژه را نشان می‌دهد، r_f بیانگر نرخ سود بدون ریسک (معمولاً نرخ سود بانکی یا اوراق قرضه) و π پاداش ریسک را نشان می‌دهد. هر چه ریسک بالاتر باشد، پاداش ریسک نیز باید بالاتر باشد، لذا احتمال بالا بودن درآمدهای پروژه‌های ریسکی بالاتر خواهد بود. از آنجا که احتمال شکست در این پروژه‌ها زیاد است، حمایت از این پروژه‌ها نیز به طریق اولی نیاز است. این موضوع در کلام مقام معظم رهبری نیز آمده است: «از جمله چیزهایی که گفته شد - که به نظر ما درست هم هست - مسئله لحاظ خطرپذیری در این شرکت‌هاست؛ چون اگر چنانچه در این شرکت‌ها خطرپذیری نباشد و آمادگی برای مواجهه با ریسک وجود نداشته باشد، کار پیش نخواهد رفت. البته راههایی وجود دارد برای اینکه زیان این خطرها، اصل موجودیت این شرکت‌ها را تهدید نکند؛ مثل بیمه‌های مخصوص و مشخصی که برای این کار باید پیش‌بینی شود که این هم کار دستگاه‌های دولتی است.» (دیدار کارگران در گروه صنعتی مپنا ۱۳۹۳/۰۲/۱۰).

توقف نکردن در پیشبرد امور دانش‌بنیان

عامل مهم مدیریت جهادی عبارت است از خودباوری و اعتماد به نفس و اعتماد به کمک الهی. اینکه من نام مبارک امام باقر (علیه‌السلام) و نام مبارک امیرالمؤمنین و تبریک ایام مبارک رجب را در طلیعه عریضم عرض می‌کنم، به‌خاطر این است؛ در همه کارها توکل به خدای متعال و استمداد از کمک الهی [کنیم]؛ به کمک‌های الهی اعتماد کنیم. [وقتی] شما از خدای متعال کمک می‌خواهید، راه‌ها به‌سوی شما باز می‌شود: وَ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ، وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ. این رزقی که در این آیه و در آیات دیگر گفته شده است، به شکل‌های مختلفی به من و شما می‌رسد؛ گاهی شما ناگهان در ذهنتان یک چیزی برق می‌زند، می‌درخشید، راهی باز می‌شود؛ این رزق الهی است؛ در یک برهه فشار، ناگهان یک امید و افری در دل شما به‌وجود می‌آید؛ این همان رزق الهی است. بنابراین اعتماد به کمک الهی؛ به‌کارگیری هوش و دانش که

این هم یکی از ارکان مقاومت اقتصادی است که در جای خود شرح داده شد؛ مجموعه‌های دانش‌بنیان که خب خوشبختانه این مجموعه شما یکی از نمونه‌های برجسته‌ی دانش‌بنیان است؛ و به‌کارگیری پشتکار، کار را بایستی دست‌کم نگرفت، از پیشرفت‌هایی که به دست آوردید قانع نشوید، به پیشرفت‌های بیشتر شایق بشوید، قانع شدن به آن حذی که به آن رسیده‌ایم، ما را متوقف و دچار رکود می‌کند؛ و ابتکار، راه‌های نرفته را، راه‌های میانبر را در پیش گرفتن [اینها لازم است].

لزوم مشارکت توأم فعالان اقتصادی و دانشمندان در اقتصاد دانش‌بنیان

اقتصاد مقاومتی اقتصاد دانش‌بنیان است یعنی از پیشرفت‌های علمی استفاده می‌کند، به پیشرفت‌های علمی تکیه می‌کند، اقتصاد را بر محور علم قرار می‌دهد بیانات در حرم مطهر رضوی (۱۳۹۳/۰۱/۰۱). اما معنای آن این نیست که این اقتصاد منحصر به دانشمندان است و فقط دانشمندان می‌توانند نقش ایفا کنند در اقتصاد مقاومتی؛ نخیر، تجربه‌ها و مهارت‌ها - تجربه‌های صاحبان صنعت، تجربه‌ها و مهارت‌های کارگرانی که دارای تجربه و مهارت‌اند - می‌تواند اثر بگذارد و می‌تواند در این اقتصاد نقش ایفا کند. اینکه گفته می‌شود دانش‌محور، معنای آن این نیست که عناصر با تجربه صنعتگر یا کشاورز که در طول سال‌های متمادی کارهای بزرگی را بر اساس تجربه انجام داده‌اند، اینها نقش ایفا نکنند؛ نخیر، نقش بسیار مهمی هم به عهده اینهاست). بیانات در حرم مطهر رضوی (۱۳۹۳/۰۱/۰۱).

لزوم تجاری‌سازی و نیز لزوم شکل‌گیری شرکت‌های علم و فناوری

مسئله تجاری‌سازی خیلی مهم است. یافته‌های علمی و صنعتی بایستی بتوانند در کشور تولید ثروت کنند. برادران مسئول در دفتر ما یک محاسبه‌ای کردند؛ نظر آنها این است که تا سال ۱۴۰۴ ما باید بتوانیم حداقل بیست درصد از درآمد کشور را از راه صنایع دانش‌بنیان و فعالیت‌های تجاری دانش‌بنیان تأمین کنیم؛ یعنی از محل فروش محصولات علمی. این چیزی است که باید خیلی از دسترس دور نباشد. دانش منشأ تولید ثروت است؛ البته به شکل صحیح، به شکل نجیبانه، نه آنچنان که دنیای غرب از دانش برای تحصیل ثروت استفاده کرد که بعد اشاره مختصری خواهیم کرد.

«مسئله هدایت کار به سمت بازار و ثروت که در این گزارش‌ها من یکجا ملاحظه کردم، خیلی مهم است؛ یعنی کاری بشود که این شرکت‌های دانش‌بنیان به معنای واقعی کلمه بتوانند از این محصول استفاده کنند، از این فکر استفاده کنند؛ این موجب می‌شود که کار علمی شما و تحقیقاتی شما در محیط زندگی مردم تأثیر خود را نشان بدهد؛ این تضمین پیشرفت کار شما است ان‌شاءالله.» (بیانات پس از بازدید از نمایشگاه دستاوردهای فناوری نانو ۱۳۹۳/۱۱/۱۱).

البته تجاری کردن اگر در ذهنیت دستگاه‌های مسئول باشد، بایستی از آغاز - یعنی از وقتی که ما پروژه علمی و پروژه صنعتی را تعریف می‌کنیم - به فکر تجاری کردنش باشیم؛ نگذاریم بعد از آنکه کار تمام شد، به فکر بیفتیم که بازاریابی کنیم. از اول باید این مسئله در محاسبات بیاید که البته این مربوط به دستگاه‌های مسئول کشور است که دنبال کنند.

پیشنهاد کردند - من اینجا یادداشت کردم - که امکان تأسیس نوع تازه‌ای از شرکت‌ها که عبارت است از شرکت‌های علمی و فناوری در کشور فراهم شود. خیلی‌ها هستند که مایل‌اند دسته‌جمعی کار علمی کنند، تحقیقات علمی کنند. این کمکی که دولت و مسئولان به پیشرفت‌های علمی و فناوری می‌کنند، منحصر نماند به کمک به افراد؛ این شرکت‌ها مورد حمایت قرار بگیرند. البته اینها با شرکت‌های تجاری که مالیات و تسهیلات متعارف بانکی به آنها تعلق می‌گیرد، اشتباه نشوند؛ بلکه به طور ویژه به این شرکت‌ها کمک شود. فکر می‌کنم این کار لازم و مهمی است. دولت باید در این زمینه یک مدیریت هوشمندانه‌ای به کار ببرد (دیدار نخبگان جوان ۱۳۸۹/۰۷/۰۷)

اهمیت شرکت‌های دانش‌بنیان لزوم تجاری‌سازی و تکمیل چرخه فناوری - لزوم رشد علم

و فناوری

ما باید بتوانیم در زمینه علم، اولاً نگذاریم حرکت پرشتابی که امروز وجود دارد، مطلقاً کند بشود، بخصوص دولت باید به آن اهتمام بکند. عرض کردم این جزو دو اولویت اول برنامه‌های کشور است؛ یعنی به‌طور ویژه روی مسئله پیشرفت علم باید کار بشود. البته مسئول درجه یک برای پیشرفت علم، دو وزارت علوم و بهداشت درمان هستند؛ لکن وزارت‌های صنعتی، وزارت کشاورزی، وزارت‌های حتی خدماتی، اینها همه‌شان می‌توانند در این زمینه کمک بکنند و باید کمک بکنند؛ یعنی واقعاً همکاری بین دانشگاه‌ها و بین مراکز علمی و تحقیقاتی و دستگاه‌های خدماتی ما - مثل همین وزارت صنعت، وزارت راه، وزارت نفت، وزارت کشاورزی، این

وزارت‌های گوناگونی که با مسائل فنی سروکار دارند - [لازم است]؛ اینها می‌توانند واقعاً مثل یک مکنده‌ای عمل بکنند و از درون مراکز تحقیقاتی و علمی، آن شیرۀ علم را بکشند و آن دستگاه را وادار به کار و تحرک بکنند. البته اینکه عرض کردم، دو نکته است در مورد این مسائل علمی: یکی تکمیل زنجیره علم و فناوری است؛ یعنی این زنجیره از ایده و فکر و سپس علم و سپس فناوری و سپس تولید و سپس بازار را ما باید تکمیل بکنیم، و الاً اگر چنانچه ما کار تحقیقاتی را کردیم، به فناوری هم رسیدیم، اما مثلاً تولید انبوه نشد، یا بازار برایش پیش‌بینی نشد، این ضربه خواهد خورد؛ همه اینها بایستی مورد توجه قرار بگیرد و این زنجیره کار علمی، تا تولید و بازار بایستی دنبال بشود؛ یعنی نگاه‌ها باید روی مجموع این زنجیره باشد؛ این یک نکته است. نکته بعدی هم شرکت‌های دانش‌بنیان؛ خوشبختانه امروز شرکت‌های دانش‌بنیان با تعداد خوبی، بالایی تشکیل شده و وجود دارد، هرچه می‌توانید باید بروید سراغ شرکت‌های دانش‌بنیان (دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت ۱۳۹۲/۰۶/۰۶).

لزوم پیشرفت توأم تولید و علم در کشور و خصوصاً در حوزه دانش‌بنیان

پیشرفت مادی کشور در درجه اول، متوقف بر دو عنصر است: یک عنصر علم است؛ یک عنصر عنصر تولید است. اگر علم نباشد، تولید هم صدمه می‌بیند؛ کشور با علم پیش می‌رود. اگر علم باشد، اما بر اساس این علم و بر بنیاد دانش، تولید تحول و تکامل و افزایش پیدا نکند، باز کشور درجا می‌زند. عیب کار ما در دوران حکومت طواغیت این بود که نه علم داشتیم، و چون علم نبود، نه تولید متکی بر پایه علم و پیشرونده و رشدیابنده داشتیم. لذا دنیا وقتی وارد میدان صنعت شد، پیش رفت؛ قاره آسیا که دیرتر از اروپا وارد میدان صنعت شده بود، پیش رفت؛ ولی ما بر اثر حکومت این طواغیت و شرایط گوناگون عقب ماندیم. اگر می‌خواهیم جبران کنیم - که می‌خواهیم و ملتمان حرکت هم کرده است و به میزان زیادی پیش هم رفته است - باید به علم و تولید اهمیت بدهیم؛ باید در مراکز علم، در مراکز تحقیق، با شکل‌های نو و مدرن پیگیری شود (دیار با کارگران نمونه ۱۳۸۹/۲/۸).

تولید، چه در عرصه صنعت، چه در عرصه کشاورزی، از اهمیت درجه اول برخوردار است. کشوری که تولید نداشته باشد، خواهی نخواهی وابسته است. اگر همه نفت و گاز دنیا هم زیر زمین‌های ما و در چاه‌های ما ذخیره شده باشد، به دردمان نمی‌خورد؛ کما اینکه می‌بینید کشورهای وجود دارند که از لحاظ ذخائر معدنی و طبیعی - چه ذخائر انرژی، چه ذخائر

فلزهای بسیار ذی‌قیمت و کمیاب - در کمال ثروتمندی هستند؛ اما خودشان بر روی این زمینی که زیرش این همه گنج خفته است، زندگی نکبت‌بار و فلاکت‌باری دارند. باید تولید در کشور - بخصوص تولید دانش‌بنیان، متکی به دانش و مهارت‌های علمی و تجربی - پیش برود؛ این به دست کارگر و کارفرماست. مدیریت آن هم با دولت است؛ بایستی سازماندهی کنند، کار کنند (دیار با کارگران نمونه ۱۳۸۹/۲/۸).

تشویق نخبگان به تشکیل شرکت‌های دانش بنیان و تربیت نیروی متخصص در این حوزه
آنچه که ما می‌خواهیم بر این جلسه مترتب شود، به‌طور کلی دو چیز است: یکی تشویق نخبگان و زیدگان و اهل علم و اهل تحقیق به اینکه به سمت تشکیل این شرکت‌ها بروند و همچنین رساندن محصول این شرکت‌ها و این تحقیقات به بازار و در دسترس مردم قرار دادن و وارد کردن آن در چرخه تجارت است. این غرض اول ماست. البته هم‌افزایی علم و ثروت و دارایی، تعریف ابتدایی این شرکت‌هاست. بنابراین اهل دانش و کسانی که اهل سرمایه‌گذاری‌های مالی هستند، همت کنند و این شرکت‌ها افزایش پیدا کند. حالا گفته شد که تا پایان برنامه، بیست هزار شرکت تشکیل خواهد شد؛ لیکن تصور من این است که بیش از این بایستی ما در کشور به رقم شرکت‌های دانش‌بنیان اهتمام بورزیم. البته کمیت و کیفیت آنها با هم دیده شود؛ که حالا مسئله کیفیت، مسئله دیگری است.

تقویت برطرف کردن مشکلات شرکت‌های دانش‌بنیان

ما اگر بخواهیم از این وضعیت نجات پیدا کنیم، بخواهیم به رشد اقتصادی حقیقی نایل شویم، راهش تکیه به علم است؛ این هم از راه تقویت همین شرکت‌های دانش‌بنیان عملی است، ما باید به این سمت برویم. البته کارهایی که انجام گرفته، کارهای باارزشی است. گزارشی که معاون محترم رئیس جمهور دادند - که البته من اطلاع نسبتاً کاملی از آنچه که انجام گرفته، قبلاً در ضمن گزارش‌های مکتوب به دست آوردم - بسیار دلگرم‌کننده است؛ نشان‌دهنده این است که دستگاه‌های ما تلاششان در این زمینه خوب است؛ منتها نگاه کنیم، ضعف‌ها را در بخش‌های مختلف شناسایی کنیم و سعی کنیم این ضعف‌ها را برطرف کنیم.

بحث بعدی این است که مشکلات این شرکت‌ها برطرف شود. مشکلاتی وجود دارد - مشکل نقدینگی هست، مشکل کمک‌های گوناگون معنوی هست؛ که در این پیشنهادها وجود

داشت - دولت می‌تواند این مشکلات را برطرف کند. همین بخشهایی که مرتبط با این قضیه هستند؛ چه معاونت محترم ریاست جمهوری، چه وزارت‌های محترم صنایع و علوم و بهداشت و درمان و جهاد کشاورزی و وزارت‌هایی که با این قضایا ارتباط پیدا می‌کنند، می‌توانند همکاری کنند، تقسیم مسئولیت کنند، حدود وظایف هر بخشی را تعیین کنند و مشکلات را برطرف کنند. از جمله چیزهایی که اینجا گفته شد و به نظر من درست هم هست، این است که این سیستم‌های سنتی قدیمی اعتبارشناسی، از جمله از سوی بانک‌ها و مراکز پولی نسبت به این شرکت‌ها نگاهشان را عوض کنند. مشکل نقدینگی مشکل مهم این شرکت‌هاست.

لزوم رصد اختراعات

یک مسئله مهم این است که دستگاه‌های دولتی ما اختراعات و ثبت اختراعات را رصد کنند و خود آنها به سراغ صاحبان اختراعات و نخبگان فکری بروند و از آنها بخواهند که همکاری کنند، کمک کنند، تا آنها بتوانند بیایند در ایجاد یک شرکت دانش‌بنیان در آن بخش مورد نظر سهیم شوند. دستگاه‌های ما ننشینند که مخترعان به آنها مراجعه کنند، کار بیفتد توی پیچ و خم‌های اداری و بوروکراسی و مشکلاتی که وجود دارد؛ اینها یقیناً شوقها و استعدادها را تضعیف خواهد کرد. آن‌طور که من گزارش دارم، خارجی‌ها دارند استعدادهای موجود کشور ما را رصد می‌کنند؛ هر جایی که به دردشان می‌خورد، می‌آیند سرمایه‌گذاری می‌کنند و می‌برند. خوب، استعداد انسانی، نیروی انسانی، ارزشمندترین موجودی یک کشور است.

نباید اجازه بدهیم، نباید بگذاریم، «نگذاشتن» هم به این شکل منطقی است که ما زمینه را فراهم کنیم، آماده کنیم، تشویق کنیم، دستگیری کنیم، آنها را وادار کنیم، آنها را وارد میدان کنیم که مشغول بشوند، دلگرم بشوند؛ آن وقت در آن صورت، این همان چشمه جوشان تمام‌نشدنی خواهد بود که پیش می‌آید.

اجرای قانون حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان

از جمله مطالبی که گفته شد و درست هم هست، همین مسئله اجرای قانون حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان است که دو سه سالی است تصویب شده. دولت لایحه‌ای داد، مجلس هم تصویب کرد. البته آیین‌نامه اجرایی آن هنوز تصویب نشده، ابلاغ نشده؛ این کار باید سریع انجام بگیرد. مسئولین دولتی که اینجا تشریف دارند، این را دنبال کنند. برای این کار مبلغی هم در نظر

گرفتند، ایجاد صندوقی هم تصویب و آماده شد. اگر آن قانون به کار بیفتد، قطعاً به پیشرفت و توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان کمک خواهد کرد.

ایجاد بانک اطلاعات

یکی از چیزهای مهمی که وجود دارد، بانک اطلاعات است. یکی از فواید این جلسه همین است که کسانی می‌آیند اطلاعاتی را در اختیار جمعی از نخبگان و زبندگان و مسئولان می‌گذارند؛ این کار بایستی عمومیت پیدا کند. باید بانک اطلاعات وجود داشته باشد؛ ما داشته‌های خودمان را بدانیم، نداشته‌ها را هم بدانیم؛ چیزهایی که مورد نیاز ماست. بخصوص بعضی از بخشهای دولتی که اینجا از آنها اسم آوردند - مثل نفت، مثل دفاع، مثل کشاورزی - اینها نیازهای بسیار زیادی دارند؛ که اگر چنانچه این نیازها برای تشکیل دهندگان شرکت‌های دانش‌بنیان معلوم بشود، کسانی که از لحاظ سرمایه‌گذاری علمی و سرمایه‌گذاری پولی آماده هستند، می‌توانند سراغ این نیازها بیایند و این نیازها را برطرف کنند. پس تشکیل بانک اطلاعات و در معرض گذاشتن اطلاعات لازم برای همه، چیز بسیار لازمی است.

نکته‌ای دیگر هم این است که شرکت‌های دانش‌بنیان در عرصه‌های مختلف کشور می‌توانند فعال شوند؛ چند عرصه محدود را برای این کار نگذارند؛ در همه مواردی که نیاز وجود دارد، این استعدادها به کار بیفتند و این شرکت‌ها بتوانند نقش ایفا کنند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این بخش به دنبال بررسی دیدگاه مقام معظم رهبری درباره اقتصاد دانش‌بنیان بودیم و آرای ایشان را از جهات مختلفی مورد بررسی قرار دادیم. از حیث نوع تعریف اقتصاددان بنیان می‌تواند گفت که در منظومه مقام معظم رهبری، نگاهی وسیع‌تر و بازتر نسبت به مسئله دانش‌بنیان وجود دارد. به طور کلی، اقتصاد دانش‌بنیان از یک نظر با تعاریف مرسوم مشترک و از سه نظر دارای تمایز است. نقطه اشتراک آنها در حوزه فرایندها و شیوه کلی اقتصاد دانش‌بنیان و نقاط تفارق در غایت‌ها، بومی‌سازی و گستره اقتصاد دانش‌بنیان است که به تفکیک مورد بررسی قرار گیرد. مجدداً بر این نکته تأکید می‌شود که در نگاه ایشان اقتصاد دانش‌بنیان صرفاً یک حوزه خاص مانند نانو تکنولوژی یا هوافضا و یا هسته‌ای را شامل نمی‌شوند. بلکه از حیث کاربرد در حوزه‌های مختلفی از صنعت، فناوری و کشاورزی و حتی امور تجاری می‌توان از دانش‌بنیان

شدن سخن به میان آورد. این موضوع مورد تأیید بسیاری از کارشناسان و متخصصان امر است که در سایر بخش‌ها به آن اشاره شده است.

نکته مهم دیگری که باید بدان اشاره کرد این است که ما وقتی چنین نگاهی به اقتصاد دانش‌بنیان داریم و برای رسیدن به آن برنامه‌ریزی می‌کنیم، باید منتظر دستاوردهای متعددی باشیم که از جمله آنها به رشد و توسعه اقتصادی، رشد شاخص‌ها علمی و فناوری کشور و بالا رفتن سطح دانش در کشور باشیم که در نتیجه آن می‌توان آثاری همچون بی‌اثر شدن تحریم‌ها، کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و همچنین قدرت گرفتن کشور را شاهد باشیم. طبیعی است که برای رسیدن به این اهداف فوق باید چشم‌اندازی روشن ترسیم کرد تا بر اساس آن بتوان راه را بهتر شناخت. این چشم‌انداز نیز در آرای مقام معظم رهبری به خوبی ترسیم شده است که از جمله مهم‌ترین ارکان آن لزوم دانش‌بنیان کردن اقتصاد با تکیه بر تولید علم تا تجاری‌سازی و تبدیل وجه غالب اقتصاد کشور به اقتصاد دانش‌بنیان است. طبیعی است که این مسیر دارای الزاماتی است که از مهم‌ترین آن حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و ایجاد ارتباط تنگاتنگ بین صنعت و دانشگاه‌ها و فضاهای علمی و فناوری است. با این اوصاف باید‌ها و نبایدهایی از نظر مقام معظم رهبری در اولویت است که به شرح زیر است که در بخش‌های قبلی به صورت مفصل به شرح آن پرداخته‌ایم.

منابع

- مقام معظم رهبری، دیدار با فعالان شرکت‌ها و تولید دانش‌بنیان، ۱۳۹۱/۵/۸.
- مقام معظم رهبری، بیانات در جمع مردم و کارکنان صنعت نفت عسلویه، ۱۳۹۰/۰۱/۰۸.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان، ۱۳۹۱/۰۸/۰۵.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار مردم آذربایجان ۱۳۹۳/۱۱/۲۹.
- مقام معظم رهبری، بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۴/۰۱/۰۱.
- مقام معظم رهبری، بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۳/۰۱/۰۱.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در هشتمین همایش ملی نخبگان جوان، ۱۳۹۳/۰۷/۳۰.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها ۱۳۹۳/۰۴/۱۱.

- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان ۱۳۹۱/۰۵/۰۸.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۹۱/۰۵/۰۳.
- مقام معظم رهبری، بیانات در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی ۱۳۹۲/۱۲/۲۰.
- مقام معظم رهبری، ابلاغ سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی» ۱۳۹۲/۱۱/۳۰.
- مقام معظم رهبری، ابلاغ سیاست‌های کلی «علم و فناوری» ۱۳۹۳/۰۶/۲۹.
- مقام معظم رهبری، بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۴/۰۱/۰۱.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت ۱۳۹۱/۰۶/۰۲.
- مقام معظم رهبری، بیانات در حرم رضوی در آغاز سال ۱۳۹۱/۰۱/۰۱.
- مقام معظم رهبری، بیانات پس از بازدید از نمایشگاه دستاوردهای فناوری نانو ۱۳۹۳/۱۱/۱۱.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار کارگران در گروه صنعتی مپنا ۱۳۹۳/۰۲/۱۰.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها ۱۳۹۳/۰۴/۱۱.
- مقام معظم رهبری، بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۳/۰۱/۰۱.
- مقام معظم رهبری، بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۳/۰۱/۰۱.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار نخبگان جوان ۱۳۸۹/۰۷/۱۴.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت ۱۳۹۲/۰۶/۰۶.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور ۱۳۸۹/۰۶/۱۶.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار کارگران نمونه سراسر کشور ۱۳۸۹/۰۲/۰۸.
- اکبرزاده، نجمه، شفیع‌زاده احسان، ۱۳۹۱، بررسی نقش دولت در بهبود روند ایجاد و توسعه کسب و کارهای دانش‌بنیان فصلنامه رشد فناوری: ۵۳.
- حمیدی زاده، محمدرضا، ۱۳۸۷، رویکرد دستیابی به کسب و کار دانش محور، فصل‌نامه پژوهش‌های مدیریت: ۱۶۳-۱۹۰.